

Mihai Constantinescu

Începuturile culturii Monteoru

Așezarea de la Năeni-Zănoaga Cetatea 2

Muzeul Județean Buzău
Biblioteca Mousaios 15

Muzeul Județean Buzău
Bd. Nicolae Bălcescu nr. 50, 120360 – Buzău,
Tel/fax: 0238.710.638
www.muzeubuzau.ro

Mihai Constantinescu

Începuturile culturii Monteoru

Așezarea de la
Năeni-Zănoaga Cetatea 2

The early stages of the Monteoru culture

The settlement from
Năeni-Zănoaga Cetatea 2

Editura MEGA
Cluj-Napoca
2020

DTP și copertă:
Editura Mega

Redactor:
Iulia Pop
Simina Baumgarten

© Mihai Constantinescu, 2020

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
CONSTANTINESCU, MIHAI
Începuturile culturii Monteoru: așezarea de la Năeni-Zănoaga Cetatea 2 / Mihai Constantinescu.
– Cluj-Napoca: Mega, 2020
Conține bibliografie
ISBN 978-606-020-205-9
902

EDITURA MEGA | www.edituramega.ro
e-mail: mega@edituramega.ro

Părinților mei, Ion-Dan și Cornelia

CUPRINS

PREFAȚĂ.....	11
CULTURA MONTEORU. CONSTRUCȚIA ARHEOLOGICĂ ȘI SURSELE EI.....	13
a) Geografia spațiului monteorean.....	13
b) Aria descoperirilor Monteoru.....	15
c) Istoricul cercetărilor de teren	19
d) Publicarea cercetărilor din stațiuni Monteoru.....	23
e) Interpretarea cercetărilor din stațiuni Monteoru.....	26
MEDIUL ÎNCONJURĂTOR ȘI ECONOMIA.....	33
a) Date palinologice și paleobotanice.....	33
b) Date arheozoologice.....	35
AȘEZAREA DE LA NĂENI-ZĂNOAGA CETATEA 2.....	41
a) Amplasarea și istoricul cercetărilor.....	41
b) Stratigrafia.....	42
c) Gropile din epoca bronzului.....	43
d) Urme de terasări.....	45
e) Complexe cu ceramică și pietre.....	45
f) Zone de construcție.....	46
SPAȚIUL DOMESTIC ÎN ARIA DESCOPERIRILOR MONTEORU.....	51
a) Stațiunile Monteoru și dinamica lor spațială.....	52
b) Structura internă a așezărilor.....	53
c) Terasări ale <i>Cetățuilor</i>	54
d) Structuri de locuire și anexele lor.....	55
e) „Clasa războinicilor” Monteoru și fortificarea așezărilor	60
f) Amenajările de piatră și semnificația lor.....	65
CERAMICA DE LA NĂENI-ZĂNOAGA CETATEA 2.....	73
a) Pasta, degresanții, tratarea suprafețelor	74
b) Tipologia formelor ceramice la Năeni-Zănoaga Cetatea 2.....	76
Amfore.....	76
Kantharoi.....	76
Căni și cești.....	77
Străchini și castroane.....	77
Oale.....	78
Cupe.....	79

Capace de vase.....	79
Strecurătoare.....	80
Vase miniaturale.....	80
Askoi.....	81
Fragmente ceramice provenite de la vase insolite.....	81
Fragmente neîncadrate tipologic.....	81
c) Decorul ceramicii de la Năeni-Zănoaga Cetatea 2	82
d) Tehnici de ornamentare.....	82
Incizarea.....	82
Aplicațiile plastice în relief.....	82
Impresiunea.....	83
Împunsăturile succesive.....	83
e) Motive decorative.....	83
f) Dispunerea motivelor decorative și relația lor cu formele ceramice.....	84
g) Arderea ceramicii.....	85
Concluzii.....	85
OBIECTE DIN LUT ARS.....	91
a) Fusaiole	91
b) Fusaiole parțial perforate.....	93
c) Roți miniaturale de car	93
d) Pereți de vas prelucrați.....	96
e) Greutăți pentru războiul de țesut.....	96
f) Plăci de lut perforate.....	97
g) Linguri de lut	98
h) Sfere de lut și piatră.....	98
i) Reprezentări plastice: topoare miniaturale de lut	99
j) Obiecte de lut cu funcționalitate neprecizabilă.....	101
OBIECTE DIN PIATRĂ.....	103
a) Obiecte din silex.....	103
Vârfuri de săgeți.....	103
Lame/răzuitoare.....	105
b) Obiecte din piatră șlefuită.....	107
Cușite curbe	107
Topoare miniaturale.....	112
Topoare cu perforație.....	113
Securi/topoare plate.....	115
Dălți.....	115
Râșnițe și frecătoare.....	116
c) Alte obiecte din piatră.....	116
OBIECTE DIN OS, CORN, SCOICĂ.....	121
a) Vârfuri de săgeți.....	121
b) Pandantive din dinți perforați.....	122
c) Pandantive din scoică/oase de pește.....	124
d) Falange/diafize perforate.....	124
e) Ace	125

f) Inele.....	126
g) Pumnale/cuțite-spatule.....	126
h) Săpăligi.....	128
i) Dălți/răzuitoare.....	128
j) Străpungătoare/împungătoare/vârfuri.....	130
k) Mânere.....	130
l) Obiecte cu funcționalitate necunoscută.....	131
OBIECTE DIN METAL.....	133
a) Străpungătoare.....	133
PERIODIZAREA ȘI CRONOLOGIA CULTURII MONTEORU.....	135
a) Periodizarea culturii Monteoru.....	135
b) Cronologia relativă a descoperirilor Monteoru timpurii.....	143
c) Cronologia absolută a descoperirilor Monteoru timpurii.....	149
CONCLUZII.....	159
CATALOGUL DESCOPERIRILOR ATRIBUITE CULTURII MONTEORU.....	163
ABSTRACT.....	225
ABREVIERI.....	239
BIBLIOGRAFIE.....	241
PLANȘE.....	261

PREFAȚĂ

Situl arheologic de la Năeni-*Zănoaga*, cunoscut încă de la sfârșitul anilor '60 ai secolului trecut, a devenit unul dintre siturile importante pentru cunoașterea culturii Monteoru odată cu debutul, în 1982, al cercetărilor sistematice sub conducerea charismaticului și, din păcate, acum regretatului I. Motzoi-Chicideanu. Cercetările au fost continuate, cu mici întreruperi, până în 2004. Stațiunea, care se întinde pe mai multe platouri și pante din preajma punctului dominant, *Zănoaga*, are, în principal, resturi de locuire din epoca bronzului, dar nu puține sunt și descoperirile din epoca La Tène sau secolele IV-VI p. Chr. Prin strădania membrilor colectivului, pe platoul și pantele punctului denumit Cetatea 2 au fost cercetate și parțial publicate unele dintre cele mai timpurii descoperiri atribuite culturii Monteoru. Volumul de față vine să finalizeze acest demers întins de-a lungul a aproape 20 de ani de cercetări, printr-o publicare sistematică a contextelor și artefactelor arheologice atribuite epocii bronzului în punctul Cetatea 2. Circa 25% din inventarul mobil prezentat în lucrare a fost desenat de M. Șandor-Chicideanu și D. Sârbu, restul materialului, cartările, ilustrația finală și diferitele analize statistice au fost realizate de autor.

Cultura Monteoru a fost cunoscută inițial prin descoperirile fortuite de la sfârșitul sec. al XIX-lea, iar mai apoi prin săpăturile din așezarea și necropolele adiacente de la Sărata Monteoru. Definierea și periodizarea ei au rămas multă vreme tributare observațiilor și, mai ales, stadiului publicării materialelor din situl eponim. Fiind una dintre culturile arheologice definite încă de timpuriu pe baza unor cercetări sistematice, a beneficiat de o aură emblematică în istoria arheologiei preistorice românești datorată descoperirilor ce se eșalonau pe o perioadă îndelungată în epoca bronzului și a metodei riguroase de cercetare în teren. Astfel, situl eponim a devenit, grație lui I. Nestor, o veritabilă școală arheologică. Discuțiile din literatura arheologică, bazate pe un material restrâns numeric, selectat și scos din context de cele mai multe ori, au fost multă vreme concentrate pe tipologia ceramicii, periodizarea și cronologia culturii. Este evident că amânarea publicării unor săpături importante, de mare amploare (cum ar fi, spre exemplu, marea necropolă de la Căndești și așezarea adiacentă, așezarea și unele cimitire de la Sărata Monteoru) a făcut din așezarea eponimă a culturii singurul reper publicistic major pentru raportarea noilor descoperiri, fie ele timpurii sau târzii.

Prezenta lucrare este o secțiune spațio-temporală din viața unei mici comunități stabilite pe dealul *Zănoaga* la începutul bronzului mijlociu și, ceea ce este cel mai important, publică pentru prima oară integral o săpătură dintr-un sit al culturii Monteoru, constând din complexe și artefacte arheologice și observații stratigrafice. Până în prezent, situl de la Năeni-*Zănoaga* Cetatea 2 este cunoscut prin câteva rapoarte în care au fost prezentate punctele identificate prin cercetări sistematice, sondaje sau periegeze, stratigrafia, unele complexe, inclusiv un mormânt colectiv din perioada finală a culturii, caracteristicile generale ale ceramicii și poziționarea stațiunii în raport cu alte descoperiri similare. De asemenea, într-o serie de studii au fost discutate probleme legate de cronologia relativă și absolută a stațiunii și problema începuturilor culturii Monteoru prin prisma materialelor și datelor radiometrice din acest sit. O serie de articole au tratat o parte din artefactele din piatră, ceramică și os, corn sau scoică descoperite pe Cetatea 2, iar oasele umane dispartate au făcut obiectul unui studiu separat.

Volumul are la bază lucrarea mea de doctorat, susținută în anul 2010 la Facultatea de Istorie a Universității București. Deși scopul său inițial se limita la publicarea descoperirilor de pe Cetatea 2,

nevoia de a înțelege măcar o frântură din viața cotidiană și comportamentul acestei comunități m-au determinat să îmi extind ulterior demersul asupra întregii perioade timpurii a culturii și, în cele mai multe cazuri, asupra tuturor descoperirilor atribuite culturii. Bazându-mi discursul pe materialul de pe Cetatea 2, dar și pe documentația arheologică publicată din alte situri, am încercat să urmăresc și alte direcții decât cele abordate tradițional: motivația alegerii Subcarpaților de Curbură drept zonă de locuire, caracteristicile generale ale habitatului, sursele de hrană exploatate, principalele ocupații, obiectele utilizate în mod curent și utilitatea lor, obiceiurile alimentare, relația cu alte grupuri ceramice/culturi, fără a exclude, desigur, nici discuțiile referitoare la tipologia ceramicii și a motivelor decorative, precum și problemele de cronologie relativă și absolută. Astfel, fără intenția sau pretenția unei abordări monografice a culturii Monteoru, am încercat să înțeleg mai ales viața cotidiană și dinamica socială și economică a comunităților din zona dealurilor subcarpatice într-o perioadă extrem de importantă pentru preistoria spațiului carpatic, cea a apariției marilor culturi ale bronzului mijlociu.

În demersul meu științific am fost sprijinit de I. Motzoi-Chicideanu și M. Șandor-Chicideanu, care mi-au acordat toată încrederea prin cedarea spre studiu a materialului și documentației arheologice rezultate din cercetările proprii de la Năeni-Zănoaga Cetatea 2. Țin să le mulțumesc și cu această ocazie pentru că m-au îndrumat și motivat în cursul realizării lucrării de doctorat și mi-au oferit de-a lungul anilor experiențe arheologice și de viață inedite. Îi sunt recunoscător și regretatului prof. univ. dr. A. Vulpe, care mi-a coordonat lucrările de licență, master și doctorat, adică etapele cele mai importante din formarea mea profesională. Un real și constant sprijin a venit din partea colegilor mei de la Institutul de Antropologie „Francisc I. Rainer”, A. Soficaru și M. Culea, cărora le rămân îndatorat pentru atmosfera prietenească în care am redactat lucrarea. Permișiunea de a accesa și studia artefactele descoperite în situl de la Năeni-Zănoaga Cetatea 2, punerea la dispoziție a facilităților Muzeului Județean Buzău i se datorează lui S. Matei, la momentul respectiv director al acestei instituții. Aș vrea să-i mulțumesc și lui D. Sârbu, de la Institutul de Arheologie „V. Pârvan”, care a avut bunăvoința de a-mi ceda desenele de la Năeni-Zănoaga Cetatea 2, realizate în cursul activității sale de muzeograf la Muzeul Județean Buzău. De asemenea, lui T. Vasilescu de la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, cu care am avut discuții constructive legate de stratigrafia, conținutul și caracterul sitului de la Năeni-Zănoaga. Îi mulțumesc și lui S.C. Ailincăi pentru ajutorul oferit la corectarea acestei lucrări. Nu în ultimul rând, țin să menționez și instituțiile care au contribuit financiar și logistic la demersul de cercetare a sitului și publicare a volumului de față, anume Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” din București și Muzeul Județean Buzău.